Karen Geertsema – dr. K.E. Geertsema
is redactiesecretaris van dit blad.

Verslag promotie Anoeshka Gehring

Pensioenmigratie naar geboortegrond of zon

Verschillende groepen mensen vertrekken na hun pensioen naar de zuidelijke zon. Dat kunnen gastarbeiders zijn die terugkeren naar hun geboortegrond, of emigranten die de mediterrane levensstijl prefereren boven de Nederlandse. Anoeshka Gehring, die op 11 februari in Nijmegen promoveerde, onderzocht de besluitvormingsprocessen van deze pensioenmigranten in Spanje en Turkije. Hoe beïnvloedt het recht hun migratiekeuze?

Reizen gepensioneerden op en neer naar het Zuiden en het Noorden, of vestigen zij zich definitief buiten Nederland? Wat zijn de factoren die de keuzes van de pensioenmigranten bepalen? Anoeshka Gehring deed kwalitatief onderzoek door in Turkije en Spanje ruim 90 interviews af te nemen. Ze vond hen in Spanje via de aanwezige Nederlandse clubs en in Turkije via Nederlandse restaurants. In de interviews stonden de factoren centraal die de migratiepatronen van pensioenmigranten beïnvloeden. De hogere leeftijd van deze groep migranten brengt risico's mee, zoals een verslechterende gezondheid of verlies van een partner. Dat beïnvloedt het migratiepatroon; niet alleen de vreemdelingrechtelijke regelgeving is van belang maar ook de sociale zekerheidsregelgeving. Met het onderzoek geeft Gehring inzicht in de besluitvormingsprocessen van de pensioenmigranten. Ze onderzocht de relevante regelgeving, de betekenis die de pensioenmigranten daaraan geven, het daarop gebaseerde strategie voor een bepaald migratiepatroon, en de invloed van persoonlijke karakteristieken op die besluitvorming.

Sturende poort

Toen in 2006 de Zorgverzekeringswet en in 2015 de Wet langdurige zorg werd ingevoerd, had dit gevolgen voor gepensioneerden die langere tijd in Spanje verbleven. Deze zorg was namelijk niet meer beschikbaar voor Nederlanders die buiten Nederland hun hoofdverblijf hadden. Zij lieten zich niet meer uitschrijven uit Nederland, terwijl de pensionado's wel het grootste gedeelte van het jaar in Spanje verbleven – als vakantieganger. Een dergelijke aanpassing van regelgeving heeft direct gevolgen voor de keuze van mensen om zich al dan niet

› 'Hoe kunnen migranten zich inschrijven in het Spaanse bevolkingsregister als ze al ingeschreven staan in de Nederlandse gemeentelijke basisadministratie, nu er een Unierechtelijke verplichting is tot inschrijving in één gemeente?' foto: Liesbeth van Drunen

buiten Nederland te vestigen. Niet alleen regelgeving over sociale zekerheid en gezondheidszorg blijkt sturend, maar ook de regelgeving over pensioen en burgerschap. Gehring duidt dergelijke regelgeving aan als juridische poort (*legal gate*) die de migratie van deze gepensioneerden reguleert, beperkt en stuurt.
Een belangrijke rol is hierbij weggelegd voor de sociale netwerken van de groep migranten. Nederlandse pensionado's aan de Spaanse Costa del Sol ontmoeten elkaar in Nederlandse clubs, waar informatie wordt uitgewisseld. En Turkse remigranten hebben via hun familie een sterk netwerk in Turkije dat hen van informatie voorziet. Binnen die netwerken wordt de regelgeving uitgelegd en wordt over strategische keuzes geadviseerd. Bijvoorbeeld over de vraag of je verplicht bent je in te schrijven in de Spaanse gemeente, als je ook nog ingeschreven staat in Nederland.

Tijdens de verdediging vroeg opponent Paul Minderhoud (Radboud Universiteit) zich af hoe het kan dat veel migranten zich inschrijven in het Spaanse *pádron*, het bevolkingsregister, terwijl zij ook ingeschreven staan in de Nederlandse gemeentelijke basisadministratie: er is toch een Unierechtelijke verplichting tot inschrijving in één gemeente? Gehring laat met haar onderzoek zien dat regelgeving op dit soort onderwerpen heel onduidelijk is voor migranten en veel afhankelijk is van hun juridisch bewustzijn.

De migranten die vanwege een betere levensstijl naar Turkije of Spanje migreren, hebben de mogelijkheden om strategische keuzes te maken.

Rechtsbewustzijn

In de praktijk van de pensioenmigratie gaat het dus niet zozeer om de strikt juridische betekenis van een bepaalde regel, maar om wat die regel in de praktijk betekent voor de keuze van een pensioengerechtigde. In de rechtssociologische literatuur wordt dit aangeduid met *legal consciousness:* wat is de perceptie van het recht voor de gewone burger in het dagelijks leven? Betty de Hart (hoogleraar VU) werpt tijdens de verdediging op dat dit concept van legal consciousness erg behulpzaam is voor haar eigen onderzoek naar regulering van *mixed couples and relationships* in Europa. Zij vraagt Gehring hoe zij als onderzoeker omging met de moeilijkheid dat respondenten tijdens interviews niet vertellen wat hun perceptie van het recht is vóórdat zij de migratiekeuze maken. Is wel te meten of het recht voor hen zo onbekend is als zij doen voorkomen?
Gehring ziet dat probleem niet zozeer, omdat voor de vraag naar de betekenis van *legal gates* voor migratiepatronen van deze groep gepensioneerden het juridische bewustzijn

twee rechtssystemen moet betreffen. Niet alleen het Nederlandse, ook het Spaanse of Turkse juridische kader is relevant voor de pensioengerechtigde. Dit brengt veel onzekerheden mee. Alle respondenten in het onderzoek kregen te maken met nieuwe regelgeving, die daardoor voor hen onbekend en onvoorzien was.

Strategie of navigatie?

Gehring heeft het in haar onderzoek vaak over de strategische keuze van migranten. De Hart vraagt zich af of de gepensioneerden werkelijk een bewuste strategie volgen. In haar eigen onderzoek naar gezinsmigratie komt zij tot de conclusie dat migranten niet zozeer strategisch handelen, maar vaak ad hoc reageren op het recht zoals het zich op een bepaald moment voordoet. Zonder een lange termijnvisie. Zij vraagt zich daarom af of de term 'navigeren' niet veeleer op zijn plek is dan 'strategie'. Gehring meent dat voor haar onderzoeksgroep sprake is van een combinatie van navigeren en strategische keuzes. Met name de groep migranten die vanwege een betere levensstijl naar Turkije of Spanje migreert, bereidt zich erg goed voor op die keuze en heeft de capaciteit om strategische keuzes te maken.

Dubbellevens

De Zwitserse hoogleraar Claudio Bolzman (University of Applied Sciences and Arts Western Switzerland) was geïnteresseerd in Gehrings bevindingen over het dubbele thuisgevoel van de verschillende groepen gepensioneerden. Welke plek wordt nu gezien als thuis? Gehring licht toe dat er hier een groot verschil is tussen beide groepen. De remigranten gaan terug naar hun oorspronkelijke thuis, wat ook vaak hun motief is voor verhuizing; de andere groep heeft een betere levensstijl als motief. Toch moeten beide groepen in de verschillende landen een nieuw thuis ontwikkelen. Ook houden beide groepen veelvuldig contact met Nederland, waardoor zij in wezen op twee plekken tegelijk aanwezig zijn: fysiek zijn zij aanwezig in het nieuwe thuis en virtueel, door middel van skype, telefoon en email met achtergebleven familie en vrienden, in Nederland.

Everybody knows

Voor de gepensioneerden aan de mediterrane kusten bestaan prachtige bijnamen. Witte trekvogels die vanuit het koude Noorden neerstrijken aan warme zuidkusten, of wattenstaafjes vanwege hun witte haren en witte benen. Ashley Terlouw (hoogleraar rechtssociologie, Radboud Universiteit Nijmegen) werpt de vraag op wanneer deze wattenstaafjes nu migreren en wanneer ze gebruik maken van hun mobiliteit. Wanneer wordt mobiliteit migratie? Is dat een kwestie van perspectief, van recht of van praktijk? Gehring wijst erop dat vanuit de EU ten aanzien van het vrij verkeer van personen de term migratie niet voorkomt, maar altijd sprake is van mobiliteit. Het recht is dus zeker van invloed, maar een concreet antwoord op de vraag is sterk afhankelijk van hoe de groep zichzelf identificeert. Uit de interviews kwam naar voren dat de groep gepensioneerden die naar Spanje en Turkije verhuist, niet als migrant wil worden bestempeld. Een van de redenen om Nederland te verlaten, is dat zij zich in Nederland aan migranten storen en zij willen dus zeker zelf niet als migrant worden aangemerkt.

Met Leonard Cohens 'The poor stay poor, the rich get rich' wierp Terlouw vervolgens de vraag op wat de rol is van geld en rijkdom bij de migratiepatronen. Beschermt het recht de zwakkere pensionado's voldoende? Volgens Gehring beschermt het recht arme en rijke pensionado's op dezelfde manier, maar de rijkeren kunnen in dat recht eenvoudige strategische keuzes maken.

Everybody knows, that's how it goes (Cohen).

dr. A. Gehring, *Pensioners on the move. A Socio-legal Study on Retirement Migration from the Netherlands to Spain and Turkey*, Nijmegen: Radboud Universiteit, 2019
Promotor: prof. dr. E. Guild, copromotor: dr. A.G.M. Böcker